

VIELÄ MURTEEN JA IDENTITEETIN SUHTEESTA

Sosiolingvistinen tutkimus elää Suomessa nyt selvästi nousukautta. Siitä kertoo paitsi uuden tutkijapolven syntyminen myös se, että jo 1970- ja 1980-luvulla sosiolingvistiikkaa harjoittaneet tutkijat ovat palanneet variaationtutkimuksen perimmäisten kysymysten pariin (ks. esim. Mielikäinen ja Palander 2002; Nahkola ja Saanilahti 2001; Paunonen, tulos). Tähän uuteen aaltoon liittyy selvästi halu uudistaa variaationtutkimuksen paradigmaa.

Vahvasti uudistushenkinen on myös Harri Mantilan hiljattain ilmestynyt artikkeli *Murre ja identiteetti* (Virittäjä 3/2004). Artikkelin on rohkea ja provosoivakin uuden näkökulman avaus.

Tällä keskustelupuheenvuorolla haluamme jatkaa murteen ja identiteetin suhteen pohtimista. Vaikka esitämmekin joitakin näkökohtia, jotka asettavat Mantilan artikkelin kriittiseen valoon, haluamme korostaa, että pidämme sitä inspiroivana ja erittäin tervetulleena lähtökohtana keskustelulle, jota suomalainen variaationtutkimus nähdäksemme tarvitsee.

Esittelemme aluksi taustaa, josta Mantila murteen ja identiteetin suhdetta tarkas-

tellessaan on lähtenyt liikkeelle, sekä sitä teoreettista asetelmaa, jonka hän tuolta pohjalta artikkelissaan esittää. Tämän jälkeen tarkastelemme variaation ja identiteetin välisen dynamiikan tutkimiseen liittyviä teoreettisia ja metodisia näkemyksiä, jotka lähtökohdiltaan eroavat Mantilan esittämästä mallista. Keskustelupuheenvuoromme ydin on ajatuksessa, että Mantilan näkökulma variaation selittämiseen on jännittävä ja ehdottomasti kehittämisen arvoinen, mutta joiltakin taustaoletuksiltaan ongelmallinen. Mielestämme tässä esittämämme näkökohdat kuitenkin poistavat keskeisimmät ongelmat, jotka koemme hänen hypoteettisessa asetelmassaan (s. 329) olevan. Samalla nousee kylläkin esiin uusia, metodisia haasteita.¹

VIIDENLAISET PIIRTEET JA IDENTITEETIT

Mantila esittelee artikkelinsa alkupuolella puhekielen piirteiden ryhmittelyn, joka on ainakin variaationtutkijoille tuttu jo vuonna 1997 ilmestyneestä tutkimusraportista (ks. Mantila 1997). On hienoa, että tämä piirrelähtöinen tarkastelutapa tulee nyt tunnetuk-

¹ Kiitämme Marjatta Palanderia käsikirjoituksemme kommentoinnista. Kirjoituksen puutteista kannamme vastuun itse.

si laajemminkin.² Piirteiden ryhmittely viiteen kategoriaan perustuu niiden maantieteelliseen levikkiin ja sosiaaliseen variaatioon. Kuva nykyvariaatiosta pohjautuu sosiolingvistiseen tutkimustietoon, jota on kertynyt pääasiassa pro gradu -töistä. Tutkielmien vielä perusteellisempi kartoitus (ks. Mielikäinen ja Paunonen, tulossa) saattaa hieman muuttaa ja tarkentaa tätä jaottelua, mutta lähtökohdiltaan se vaikuttaa toimivalta. Mantila on ryhmiteltyt puhekielen piirteet tiivistäen seuraavasti:

- 1) Yleisissä ja neutraaleissa puhekielisyyksissä ei ole suurta ikä- eikä sukupuoliryhmittäistä variaatiota, ja niitä käytetään kaikkialla Suomessa.
- 2) Laaja-alaiset puhekielen piirteet ovat tunnettuja eri murrealueilla, eikä niiden perusteella voi tarkasti paikantaa puhujan kotiseutua. Maaseudulla ne ovat eläviä, mutta kaupungeissa niiden käytössä ilmenee selvää sosiaalista variaatiota siten, että naiset ja nuoret karttavat niitä.
- 3) Yleistyvät puhekielen piirteet ovat leviämässä sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti.
- 4) Leimallisten maakuntapiirteiden negatiivinen leimautuminen on vielä vahvempaa kuin ryhmän 2 piirteillä niin, että maaseudullakin niiden käytössä ilmenee sosiaalista variaatiota.
- 5) Elävät paikallisuudet ovat yleistyviä, kuten ryhmän 1 piirteet, mutta niiden käyttö rajautuu maantieteellisesti suppealle alueelle.

Mantilan tuoreessa artikkelissa Murre ja identiteetti uutta on osuus, jossa hän esittää hypoteettisia tulkintoja ryhmittelemilleen

piirteille. Tämä on sekä artikkelin kiehtovinta että samalla myös sen ongelmallisinta osa. Mantilan lähtökohtana on ajatus, että eri tavalla varioivilla (ks. edellä mainitut ryhmät 1–5) piirteillä on »oma sosiaalinen varauksensa ja leimansa, joka määrittää käyttäjänsä» (s. 329). Niillä rakennetaan erityyppisiä identiteettejä, jotka eivät ole pysyviä vaan tilanteittain vaihtuvia. Tämä lähtöajatus on sinänsä oivallinen, mutta se, miten variaatio ja identiteetti kytkeytyvät toisiinsa, onkin vaikeampi kysymys. Käsittelemme seuraavassa Mantilan esittelemää mallia tuomalla samalla esiin sen, missä mielessä näemme hypoteesin rakentuvan ongelmallisille taustaoletuksille. Haluamme korostaa, että kritisoimme nimenomaan mallin taustalla olevaa oletusta kielellisten merkityksenantojen mekanismeista, emme mallin kuvaamaa ideaa variaation avulla jäsenytävistä identiteetin konstruktivisesta luonteesta.

Mantilan hahmottelemassa mallissa (s. 329) on viisi identiteettityyppiä, joista yksi, neutraali, leikkaa kaikkia muita identiteettejä. Neljä muuta ovat toisistaan erillisiä. Viisi tyyppiä ja niitä edustavat kielenpiirteet voi tiivistää seuraavasti:³

- 1) maalainen, kielteinen; maskuliininen; reipas, mutkaton, suora; suomalainen (ryhmien 2 ja 4 piirteet)
- 2) maalainen, myönteinen; reipas, mutkaton, suora; moderni, feminiininen (ryhmän 5 piirteet)
- 3) (pää)kaupunkilainen; nuori; feminiininen (ryhmän 3 piirteet)
- 4) korrekti; koulutettu (yleiskieliset piirteet)
- 5) neutraali (ryhmän 1 piirteet)

² Tällainen variaation kuvaustapa ei ole suomalaisessa sosiolingvistiikassa kuitenkaan uusi: Mantilan tekemän ryhmittelyn pohjana on Aila Mielikäisen jo vuonna 1982 tekemä piirrejako (ks. Mielikäinen 1982: 280–287). Mantilan ryhmittelyä voi pitää tämän jaottelun edelleen kehittelynä ja ajantasaistamisena.

³ Mantila ei ole numeroinut identiteettityyppejä. Numerointi viittaa tässä siihen järjestykseen, jossa hän esittelee tyypit artikkelissaan.

Mallin lähtökohtana on oletus, että suomenpuhujat hahmottavat piirteiden »erilaisen ilmaston» ja leimaantumisen (vrt. edellä esiteltyt piirteet) ja »sopeuttavat oman kielellisen käyttäytymisensä siihen» (s. 328). Osin tämä sopeutuminen on Mantilan mukaan intuitiivista, mutta osin myös tietois-ta identiteetin rakentamista.

Kritiikkimme ytimen voi tiivistää seuraavaan kysymykseen: kenen näkökulmas-ta hypoteettisessa mallissa itse asiassa on kysymys? Mantilan mukaan esimerkiksi piirteet, joita miehet suosivat mutta naiset karttavat, ovat piirteitä, joilla ilmennetään maskuliinista (ym.) identiteettiä (identiteettityyppi 1). Niillä piirteillä, joilla on paikallista prestiisiä ja sosiaalisesti myönteinen arvolataus, ilmennetään puolestaan feminiinistä (ym.) identiteettiä (identiteettityyppi 3). Mantila korostaa, että asetelma on hypoteettinen eikä se ole millään laskel-milla todistettavissa toisin kuin ryhmitte-ly viidenlaisiin puhekielen piirteisiin niiden alueellisen ja sosiaalisen variaation perusteella. Tämä on totta ja helppo selittää: jako viidenlaisiin piirteisiin on mahdollinen ja luotettava, koska se perustuu objektiivisesti mitattavissa oleviin variaationtutkimuksen tuloksiin. Sen sijaan identiteet-tien konstruointi kyseisen viisjaon pohjal-ta on ongelmallinen, koska tässä näkökul-massa ei ole — tai ei pitäisi olla — kysy-mys niinkään variaationtutkijan objektiivisesta näkemyksestä kuin kielenpuhujan (subjektiivisesta) tavasta hahmottaa kielel-listä vaihtelua.

Keskeinen ongelma Mantilan esittä-mässä hypoteettisessa mallissa on mieles-tämme siis siinä, että tässä mallissa näke-mys identiteetin konstruoinnista perustuu variaationtutkimuksen tuottamaan tietoon

eikä puhujien käsityksiin ja havaintoihin (engl. *perceptions*). Vaikka tutkimuksen perusteella tiedämmekin, että miehet käyttävät enemmän svaavokaalia ja heidän puheessaan pitkät vokaalit diftongiutuvat useammin kuin naisilla (ks. s. 326, 328), emme voi automaattisesti olettaa, että maalikkokielenpuhujat, ei-lingvistit, hahmottai-sivat varianttien sosiaaliset merkitykset saati alueellisen levikin samalla tavalla kuin kielentutkijat variaationtutkimuksen poh-jalta. Varmasti on niin, että Mantilan mal-lin kuvaamista piirteistä osa assosioituu melko yleisesti juuri sillä tavalla kuin hän esittää. Eihän voida ajatella, että kielelliset muutosprosessit olisivat irrallaan niihin lii-tetyistä sosiaalisista merkityksistä, päinvastoin. Toisten kielenpiirteiden sosiaaliset merkitykset ja niihin liitetyt stereotypiat lienevät kuitenkin yleisemmin tunnettuja ja laajemmin jaettuina kuin toiset, mihin Man-tilakin viittaa. Yhteisiä merkityksiä voisi olettaa olevan erityisesti niillä piirteillä, joita on mediassa ja viitteessä laajalti käy-tetty henkilöahmojen karakterisoimiseen ja erilaisten stereotypioiden välittämiseen. Palaamme vielä murteiden julkisuuskuvaan — ja sitä kautta myös siihen, miksi Manti-lan esittämällä mallilla on paikkansa — mutta tarkastelemme ensin sitä, miten ja miksi »kansan» näkökulmaa murteiden ja murrepiirteiden arvottamiseen voi ja olisi mielestämme syytä tutkia.

KIELENPIIRTEIDEN SOSIAALISTEN MERKITYSTEN SELVITTÄMINEN EMPIIRISIN KEINAIN

Sosiolingvistiikassa on 1980-luvulta alkaen saanut jalansijaa kansanlingvistiikaksi ni-mitetty suuntaus,⁴ jonka lähtökohtana ovat

⁴ Marjatta Palander on kirja-arviossaan *Kansan käsityksistä lingvistiikkaa* (2001) suomentanut suuntauksen piirissä käytetyt keskeiset nimitykset: kansanlingvistiikka (*folk linguistics*), kansandialektologia – havainto-dialektologia (*perceptual dialectology*).

maallikoiden, ei-lingvistien havainnot kielestä ja variaatiosta. Tutkimussuuntauksen vakiinnuttajana pidetään Dennis R. Prestonia, joka on tehnyt tunnetuksi ja uudistanut metodisesti tätä jo 1900-luvun alussa viriämään lähtenyttä sosiolingvistiikan suuntausta. Varsin pitkään on ollut vallalla se bloomfieldiläinen näkemys, että kansan käsitykset kielestä ovat toisarvoisia tai kokonaan vailla arvoa. Viime aikoina laajaa kannatusta on kuitenkin saanut Henry Hoenigswaldin jo vuonna 1966 esittämä toisentyypinen näkemys (sit. Niedzielski ja Preston 2000: 2):

— — we should be interested not only in (a) what goes on (language), but also in (b) how people react to what goes on (they are persuaded, they are put off etc.) and in (c) what people say goes on (talk concerning language). It will not do to dismiss these secondary and tertiary modes of conduct merely as sources of error.

Kansandialektologia nykymuodossaan menee katsantokannassaan Hoenigswaldiakin pidemmälle: maallikoiden näkemys kielellisen variaation tulkinnaissa ei ole toisarvoinen vaan pikemminkin ensiarvoinen. Kansanlingvististä lähtökohtaa epätieteellisenä pitäviä suuntauksia Niedzielski ja Preston (2000: 3–10) kritisoivat tavallisen kielenpuhujan yläpuolelle asettuvasta asenteesta, jota voisi nimittää kielentutkijan norsunluutorniksi.

Näyttää siltä, ettei kielitieteen kentässä ole kovinkaan laajalti ymmärretty maallikoiden kielikäsitysten tutkimisen relevanssia (Niedzielski ja Preston 2000: 7–10, 32). Monet tutkimukset kuitenkin osoittavat, miten kansan käsityksistä lähtevän nä-

kökulman avulla voi avautua pääsy esimerkiksi sellaisiin variaation tutkimuksen kannalta merkittäviin kysymyksiin kuin kieliyhteisöjen sisäisiin ja välisiin jännitteisiin, jotka ovat seurausta yhteiskunnallisista tai poliittisista muutoksista (ks. Preston 1989; Preston 1999; Long ja Preston 2002). Jos kielentutkija tyytyy vain kiikaroimaan norsunluutornistaan laskeutumatta kielenpuhujan todellisuuteen, voi pahimmassa tapauksessa jotain olennaista variaatiosta tai kielenmuutoksen syistä jäädä kokonaan tutkimuksen ulottumattomiin. Tämä on nähdäksemme vaarana sellaisessa murteen ja identiteetin välistä suhdetta tarkastelevassa lähestymistavassa, joka lähtee liikkeelle kielenpuhujan näkökulman sijaan pelkästään kielentutkijan asiantuntijuudesta. Tämän kirjoituksen tärkeä motiivi onkin se, että pidämme Mantilan esittämää mallia oivaltavana ja käänteentekevänä suomalaisessa variaation tutkimuksessa, mutta emme soisi sen ontuvan vain siksi, että siitä puuttuu kokonaan kansanlingvistinen ulottuvuus.⁵

Mistä sitten kielenpuhujan ja -tutkijan näkökulmien törmäyksessä perimmältään on kysymys? Tarkastelemme tätä kysymystä seuraavaksi vertailemalla maallikon ja kielentutkijan tapoja hahmottaa kieltä ja siinä ilmenevää variaatiota.

PUUSTA TYVEEN: LINGVISTIN JA EI-LINGVISTIN KIELINÄKEMYSTEN EROAVUUS

Kansanlingvistinen paradigma lähtee liikkeelle siitä, että maallikon ja kielentutkijan tavat hahmottaa kieltä eroavat toisistaan (ks. tarkemmin esim. Preston 1996; 2002).

⁵ Tässä yhteydessä lienee aiheellista huomauttaa, ettei Mantila tietääksemme ole suinkaan asettunut vastustamaan kansandialektologista tutkimusnäkökulmaa — hän itse asiassa perustaa osan argumenteistaan sen piirissä tehtyihin havaintoihin.

Maallikon ajattelussa kieli hahmottuu jonkinlaisena abstraktina, virheettömänä ideaalina, josta on olemassa erilaisia »huonompia» versioita, kuten murteet. Keskeistä tässä näkemyksessä on kieltä arvottava perspektiivi, joka perustuu suppeaan norminäkemykseen: tyypillinen maallikko ei hahmota kielestä erikseen niin kutsuttuja luonnollisia normeja (ks. esim. Bartsch 1987: 142–144; Karlsson 1995: 163–168; Nyman 2000: 55–56), vaan pyrkii soveltamaan preskriptiivisiä normeja myös puhuttuun kieleen. On kuitenkin huomattava, ettei tämä suinkaan tarkoita sitä, että maallikon ja kielentutkijan näkökulma preskriptiivisiin normeihin olisi samankaltainen; paitsi kielentutkimuksen tapa kuvata kieltä (deskriptio) myös normittamisen lähtökohdat ovat kielitieteellistä koulutusta saamattomalle kaikkiaan melko vieraita. Tähän tosiasiaan jokainen lingvisti on varmasti törmännyt keskustellessaan kielestä maallikoiden kanssa. Turhautuneisuus toistuviin, kielitieteen näkökulmasta käsittämättömiin ja affektiivisiinkin normikeskusteluihin on varmasti vaikuttanut kielentutkimuksen piirissä vakiintuneeseen asenteeseen nähdä maallikon mielikuvat ja näkemykset kielestä tieteellisesti arvottomina. Monessa mielessä ne sellaisia ovatkin, mutta eivät tutkimuksessa, joka selvittää variaation funktionaalisuutta ja luonnollisten normien sosiaalista organisoitumista.

Olennainen seuraus maallikon yksipuolisesta kielinäkemyksestä on se, ettei kieltä ja sen puhujia kyetä erottamaan toisistaan: variaatioon on latautunut assosiaatioita. Esimerkiksi suomen murteita koskevat käsitykset ja niihin kohdistuvat asenteet ovat voimakkaasti sidoksissa heimostereotypioihin, jotka juontavat juurensa aina Topeliuksen *Maamme kirjaan* asti (ks. Mielikäinen ja Palander 2002: 103–104). Tämän puolen Mantilakin ottaa artikkelissaan esiin (s. 332).

Jos maallikon kielinäkemystä voi pitää yksipuolisena, sellainen on Prestonin (esim. 2002: 63–64) mukaan myös lingvistiikan näkökulma: tutkimukselle on tyypillistä, että kieltä analysoidaan etäällä siitä kognitiivisesta todellisuudesta, jossa sosiaaliset merkitykset ja kieli kytkeytyvät puhujan tajunnassa yhteen. Kielitieteessä tämä kielenpuhujalle konkreettinen ja tosi ulottuvuus näyttäytyy usein siis himmeänä. Erityisesti sosiolingvistiikan kentässä tätä voi pitää varsin paradoksaalisena — painotetaanhan jo tämän suuntauksen määrittelyssä kielen ja sosiaalisen todellisuuden läheistä kytköstä (ks. esim. Downes 1984: 15). Oma kysymyksensä on kuitenkin, kuinka kuroa umpeen maallikon ja kielentutkimuksen näkökulmien välinen rako itse tutkimuksessa. Kansanlingvistisessä suuntauksessa on yritetty ratkaista otamalla lähtökohdaksi se, ettei tutkija asetu tavallisen kielenpuhujan kielinäkemyksen yläpuolelle. Käytännössä kuitenkin esimerkiksi yhteisen metakielen puute voi aiheuttaa ongelmia. Myös kielenpuhujien todellisuuteen ja vuorovaikutuksen dynamiikkaan käsiksi pääseminen on haasteellinen tehtävä. Kumpaakin ongelmaa on kuitenkin mahdollista avata kartuttamalla tutkimusta tavallisen kielenpuhujan kielitietoisuudesta ja asettamalla epätieteellisenkin kielinäkemyksen arvoonsa. Kysymys on ennen kaikkea taustaoletusten tarkistamisesta ja tutkimuksen uudelleen suuntaamisesta näiden tarkistettujen hypoteesien pohjalta.

KIELEN JA IDENTITEETIN VÄLINEN SUHDE

Edellä esitetyn kansanlingvistisen lähestymistavan valossa voidaan ymmärtää, miksi Mantilan identiteettien konstruoinnin mallissa kaikki tulkinnot eivät osu yksin esimerkiksi omien intuitioidemme eivätkä

myöskään tutkimustulostemme kanssa: moniin tulkintoihin voi löytää jopa vasta-esimerkkejä. Jo tämä kuvastaa hyvin sitä, että yleispätevää mallia on vaikeaa ellei suorastaan mahdotonta rakentaa. Havainnollistamme tätä nyt muutaman esimerkin avulla.

Yksiselitteiset, kaikkialla pätevät tulkinnat ovat kyseenalaisia silloinkin, kun puhutaan median tuottamista stereotyyppioista. Aivan purematta on vaikea niellä esimerkiksi Mantilan väitettä siitä, että (pelkääntään) eteläpohjalaismurre olisi muodostunut suomalaisuuden tunnusmerkiksi. »Vankka sukupolvelta toiselle periytyvä ammattitaito, suomalaisen työn ylistys, toimii parhaiten juuri Etelä-Pohjanmaan murteella», hän toteaa (s. 331). Näinkin voi olla, mutta voidaan pohtia, miksi sitten suositussa, hiljattain uusitussa viihdesarjassa Fakta homma voimakkaasti suomalaista työläisidentiteettiä ja ammattiyhpeyttä edustava Pirre on pantu puhumaan vahvaa hämäläismurretta eikä eteläpohjalaista (Haakana ja Visapää, tulossa). Siksi, että hämäläisyys sopii Pirren *rempeyteen* paremmin kuin *vakava ja juro* eteläpohjalainen murre (määritelmät itäsuomalaisopiskelijoiden, ks. Mielikäinen ja Palander 2002: 103)? Voidaankin pohtia, missä määrin heimo- ja heimokielistereotyyppiat todella ovat jaettuja ja missä määrin taas eri alueilla erilaisia. Esimerkiksi sopivat myös helsinkiläisten puhetapaan liitetyt mielikuvat: monissa maakunnissa varsin yleinen näkemys helsinkiläispuheesta on, että se on *itsevarmaa, teennäistä, hienostelevaa, tärkeilevää, leuhkaa, tylynkuuloista ja ylimielistä* (mas. 103), mutta on vaikea uskoa, että pääkaupunkilaiset itse samaistuisivat näihin näkemyksiin ainakaan kovin yleisesti. On tosin mahdollista, että

puhujat helpommin samaistuvat vanhoihin, sukupolvelta toiselle periytyviin topelianisiin maakuntastereotyyppioihin kuin uudempiin urbaaneihin kielimuotoihin liitettyihin mielikuviiin. Sitä, onko asia todella näin, olisi mielenkiintoista tutkia.

Myös Mantilan esittämät perusteet sille, että erityisesti kaakkois- ja lounaismurteilla olisi positiivista prestiisiä, ovat mielestämme kyseenalaisia. Käsitystään lounaismurteiden prestiisistä Mantila perustelee Heli Laaksosen runouden suosiolla sekä sillä, että murteessa laajasti käytetty loppuheittoisuus on yksi yleistyvistä puhekielen piirteistä (»Koska loppuheitto on laajemminkin yleistynyt puhekielen piirre, se on sosiaaliselta varaukseltaan myönteinen.» s. 333). Itse uskomme, että Laaksosen suosion syy piilee muualla kuin siinä, että hän kirjoittaa nimenomaan lounaismurteella: hänen runonsa on koettu hauskoiksi ja yhteiskuntakriittisyydessään puhutteleviksi. Tosin vahvana vellova murrebuumi on epäilemättä vauhdittanut Laaksosen runojen suosiota; kaikki sisällöltään kiinnostava tuntuu myyvän — murteesta riippumatta.⁶

Myös Mantilan toinen peruste lounaismurteiden prestiisille — näille murteille tyypillisen loppuheiton yleistymisen — on mielestämme ongelmallinen. Ensinnäkin loppuheittoa on tutkittu varsin vähän eikä sen yleistymisestä ole vielä paljoakaan tutkimustietoa, ja toiseksi yksittäisen piirteen yleistymishierarkian perusteella ei voi tehdä luotettavia päätelmiä asenteista koko kielimuotoa kohtaan. Päätelmien tekeminen edellyttäisi tietoa siitä, että juuri kyseinen piirre on murteesta tiedostettu, sitä tietoisesti preferoidaan eikä murteessa ole muita, vielä vahvemmin tiedostettuja piir-

⁶ Pidämme kuitenkin positiivisena, että Mantila kiinnittää huomiota siihen, että murrebuumi on nostanut maakuntaidentiteetit vahvasti esiin.

teitä. Ei-lingvistin kielelliset käsitykset voivat nimittäin olla hyvinkin ennalta arvaamattomat (ks. Preston 1996; myös Garrett, Coupland ja Williams 2003: 205). Jokin yksittäinen piirre saattaa murteessa olla — olipa kyse omasta tai vieraasta murteesta — niin hallitseva, että se sumentaa huomion monilta muilta, kielentutkimuksen näkökulmasta paljon keskeisemmiltä piirteiltä. Tästä löytyisi varmasti esimerkkejä kaikista suomen murteista, mutta tutkimusta on toistaiseksi hyvin vähän. Vaattovaaran tornionlaaksolaisnuorilla teettämässä kuuntelutestissä kävi ilmi, että sitä naapurimurteen puhujaa, joka käytti tornionlaaksolaista, metateettista *h*-varianttia (*sauhaan* pro *sauhaan*), pidettiin usein tornionjokivartisena — siitä huolimatta, että tämä käytti myös useita murteeseen kuulumattomia, selvästi naapurimurteen mukaisia muotoja (*minä* pro *mie*, *korkia* pro *korkea* ja runsaasti svaavokaalia; Vaattovaara, tulossa). Samaisessa testissä ilmeni, että vastaajat yhdistivät kielenpiirteitä variaationtutkijan näkökulmasta epäodotuksen mukaisiin alueisiin ja perustelivat vastauksiaan yllättävästi. Onkin muistettava, että keskivertokielenpuhujat rakentaa mentaaliset murrerajansa ja kielelliset karttansa ja stereotypiansa ilman Kettusen kartastoa tai satojen tutkimusten tuottamaa tietoa muutoshierarkioista ja alueellisista levikeistä. Tärkeää on myös pitää mielessä, etteivät ne piirteet, joista meillä on valtavasti tutkimustietoa, ole välttämättä kielenpuhujan näkökulmasta keskeisiä (mpi)ä. Siksi ei myöskään ole kovin selvää, missä mielessä ja missä määrin suomenpuhujat hahmottavat tutki-

muksen kautta tavoitetun sosiolingvistisen ilmaston saati sopeuttavat käyttäytymistään siihen (vrt. Mantila 2004: 328).⁷

Mitä tulee lounaismurteisiin, omien opiskelijoidemme teettämistä kyselyistä kävi ilmi, että pääkaupunkiseudulla asuvat nuoret aikuiset suhtautuvat suomen murteista kaikkein negatiivisimmin juuri niihin.⁸ Samansuuntaisia ovat tulokset myös Tornionlaaksosta: sikäläisten nuorten keskuudessa on prestiisiä monilla muilla murteilla mutta ei erityisemmin lounaismurteilla (Vaattovaara, tulossa). Itäsuomalaisen asenteet sen sijaan vaikuttaisivat olevan positiivisempia (ks. Mielikäinen ja Palander 2002: 103). Nämä ristiriitaiset evaluatiot kuvastavat sitä, että murteiden arvottaminen on jossain määrin aluekohtaista ja tutkimatta on vaikea tietää, kuinka vahvasti arvotukset liittyvät pohjimmiltaan aivan muihin tekijöihin kuin kieleen. Tosin, kuten jo aiemmin totesimme, ei-lingvistille on tyypillistä se, ettei kielimuotoa ja sen puhujia kyetä pitämään toisistaan erillään. Juuri tätä kirjallisuudessa ja mediaviitteessä on hyödynnetty henkilöhahmojen karakterisoinnissa.

KIELTEINEN JA MYÖNTEINEN, MAALAINEN JA KAUPUNKILAINEN — KENEN NÄKÖKULMASTA?

Mantilan tekemien tulkintojen voidaan ajatella ehkä edustavan jonkinlaista yleistä medianäkökulmaa, joka tuntuu monilta osin sopivan yhteen piirteiden alueellisen ja sosiaalisen levikin kanssa. Tässä mielessä jotkin ovat turvallisempia piirteitä kuin toi-

⁷ On tosin myös osoituksia siitä, että kielenpuhujien käsitykset käyttämistään muodoista voivat hyvinkin tarkasti vastata kielenmuutoksen lingvististä ja sosiolingvististä etenemistä yhteisössä (Vaattovaara 2004).

⁸ Aineiston (N = 112) kokosivat Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen opiskelijat suomen alueellista ja sosiaalista vaihtelua käsittelevän kurssin lopputyönään keväällä 2002 samaan tapaan kuin Palanderin ohjaamat joensuulaisopiskelijat (ks. Mielikäinen ja Palander 2002: 87). Havainto lounaismurteisiin liittyvistä negatiivisista asenteista perustuu kysymykseen »Missä päin Suomea puhekieli on ruminta?» annettuihin vastauksiin.

set. Kun puhutaan identiteettien konstruoinnista, liikutaan tasolla, jossa puhujalähtöinen (kansanlingvistinen) näkökulma käy kuitenkin vielä välttämättömämmäksi. Ongelmallisena Mantilan mallissa voi pitää esimerkiksi sellaisia luonnehdintoja kuin »kielteinen» ja »myönteinen», »maalainen», »maskuliininen» ja »feminiininen». Kielteisyyttä ja myönteisyyttä on mahdollista tarkastella yleisinä määritelmänä, sillä tulkinnat vaihtelevat niin alueittain, tilanteittain kuin yksilöittäinkin.⁹ Entä mitä voisi vastaavasti olla kaupunkilainen maskuliinisuus? Entä feminiininen suomalaisuus? Tai »vanha kaupunkilainen» identiteetti? Kun Mantilan mallissa piirteiden kytkeminen tiettyihin identiteettityyppeihin ei perustu minkään tietyn ryhmän kielellisten asenteiden tutkimiseen, jääkin pohtimaan, kenelle vaikkapa yleisgminaatiolla on kielteinen kaiku tai kenen korvissa *mie*-pronominilla on myönteinen, »reipas», »mutkaton» tai »suora» sävy.

Mie-pronomini on ehkä paras esimerkki murrepiirteestä, joka on yleisesti otettu käyttöön alkuperäisen levikkialueensa ulkopuolella. Mutta onko karjalaismurteisiin yleisesti liitetty reippauden ja mutkatomuuden leima automaattisesti kytkeytynyt murteen yksittäiseen piirteeseen? Mantilan mukaan *mie*-pronominia käytetään yleisesti tilanteissa, joissa puhuja haluaa antaa itsestään iloisen ja toimeliaan kuvan. Hänen esiin nostamissaan esimerkeissä se voidaan nähdä »epävarman toiminnan subjektina», jolle televisioesiintymisessä sattuvat pikku kömmähdykset annetaan anteeksi (s. 332–333). Mantilan tulkinta on kiinnostava, mutta sitä ei voi yleistää ainakaan *mie*-pronominin ainoak-

si funktioksi. Alustavat havaintomme (vrt. myös Halonen 2002: 94–95) ovat saaneet meidät pohtimaan, liittyisikö *mie*-pronominin käyttö yleisemmin tapaan nostaa oma persoona etualalle tai arvioitavaksi. Esimerkiksi seuraavalla, satunnaisesti Internetin keskustelupalstalta poimitulla *mie*-muodolla on vaikea nähdä olevan mitään »iloista toimeliaisuutta» osoittavaa merkitystä:

Mutta kylmänä tamma on turhautunut ja yhteistyöhaluton, ja selvästi ajattelee »Ääh, mitä ihmettä sä siellä koitat? En mie mikään kone oo, tajuutsä?».

(www.geocities.com/ytneliz/ewerich.html)

Mie-variantin käyttöä on siis syytä tutkia tarkemmin sellaisilla menetelmillä, joilla saadaan selville siihen liitettyjä sosiaalisia merkityksiä. Joka tapauksessa *mie*-pronominin tulkitseminen suoranaisesti reippaan maalaisen karjalaisidentiteetin representoinnin välineeksi on hyvin kyseenalaista. Vaikka maalaisuuden leima voi olla jollain tavalla taustalla, maalaisidentiteetin ulottuvuus on *mie*-pronominin käytöstä ainakin joissakin konteksteissa hämärtnyt. Tämä voisi selittää sitä, että Lappeenrannan ja Joensuun maakuntakeskuksissa sillä on vankka asema myös nuorten puhemielessä (Alpia 2003; Palander ja Nupponen, tulossa). Positiivisia asenteita on omiaan vahvistamaan varmasti myös Antti Tuiskun ja Hanna Pakarisen kaltaisten nuorisoidolien *mie*-pronominin estoton käyttö. Niillä alueilla, joiden murteeseen *mie* perinteisesti kuuluu, variantti saattaa liittyä maaseutumimoonkin, mutta asiaa tutkimatta tästä ei voi olla varma.

⁹ Itse asiassa Mantilan kuvauksessa jää hyvin implisiittiseksi, missä mielessä identiteettityyppeihin 1 (maalainen, kielteinen; maskuliininen; reipas, mutkaton, suora; suomalainen) liittyy kielteisiä miellehtymisiä. Esimerkit viittaavat pikemminkin päinvastaiseen.

Aiemmin viittasimme siihen, että murrepiirteitä saatetaan assosoida jopa toisin kuin alueellisen variaation näkökulmasta voisi olettaa. Tornionlaaksolaisnuorten svaavokaaliin liittämät mielikuvat ovat tästä yksi esimerkki. Mantila on sijoittanut svaavokaalin kielteisen maalaisuuden ja maskuliinisuuden kenttään sillä perusteella, että sitä käyttää etupäässä maaseudun miesväestö. Tornionlaaksolaisnuoret kuitenkin paikantavat sellaisen svaata käyttävän naapurimurteensa puhujan, joka ei käytä metateettista *h*:ta, useimmin Oulun seudulle tai Ouluun, ja perustelevat tätä paikannustaan nimenomaan svaavokaalin esiintymisellä (Vaattovaara, tulossa). Tutkijan lähtöoletus oli, että kyseinen testipuhuja tunnistettaisiin Rovaniemen seudulla asuvaksi juuri svaan käytön perusteella, mutta tutkimuksessa ilmenikin, että vain harva paikansi puhujan sinne. Tätä selittää se, että tutkimukseen osallistuneet abiturientit olivat voittopuolisesti nimenomaan Ouluun suuntautuneita, ja niinpä he mielsivät svaan ensisijaisesti Oulun murteen eivätkä naapurimurteen piirteeksi, vaikka piirre kuuluu molempiin.¹⁰ Maskuliinisuudesta tai maalaisuudesta ei tässä svaavokaaliin liittyvässä tulkinnassa ole kaiketi jälkeäkään.

Toiseksi haluamme kiinnittää huomiota vielä siihen, että sukupuolen ja murteen käytön välinen suhde on usein monimutkaisempi kuin miltä kuva ensi silmäyksellä näyttää. Se, että kaupunkipuhekielestä väistyneet murteellisuudet ovat säilyneet maaseudulla paremmin miesten kuin naisten puheessa, ei välttämättä liity suoranaisesti sukupuoleen (maskuliinisuuteen tai feminiinisyteen) vaan muihin orientaatioihin: Tanskan maaseudulta (Ladegaard 2000)

kuten myös Tornionlaaksosta on tuloksia, joiden mukaan suuntautuneisuus syrjäiseltä kotipaikkakunnalta tai pikkukaupungista suurempiin keskuksiin selittää murreasenteita ja murteen vähäisempää käyttöä selvästi paremmin kuin sukupuoli tai koulutusvalinnat itsessään. Poismuuttajat vain ovat enimmäkseen tyttöjä ja nuoria naisia, jotka selvästi useammin kuin pojat ja nuoret miehet suuntaavat lukioon ja korkeakouluihin. Kotipaikkakunnalle jäävien enemmistö on nuoria miehiä, jotka puolestaan hakeutuvat ammattikouluun tai ovat työttömiä. Kun pohditaan syitä piirteiden leimautumiseen, on erityisesti kyseenalaistettava tulkinnat, jotka perustuvat vain epäsuorasti tiettyihin sosiaalisiin kategorioihin.

MURTEEN SPONTAANI VS. TYYLITELTY KÄYTTÖ

Median yhteys Mantilan konstruoimaan malliin, joka siis kuvaa identiteettityyppien ja kielenpiirteiden kytköksiä, tulee ilmeiseksi hänen käyttämistään esimerkeistä. Hän hakee tukea tulkinnoilleen tarkastelemalla, miten erityyppisiä piirteitä on käytetty esimerkiksi televisiosketseissä ja -mainoksissa ja toisaalta siitä, miten julkisuuden henkilöiden murteellisuus rakentaa kuvaa eri aluemurteiden merkityksistä ja niihin liittyvistä mielikuvista. Nämä esimerkit ovat kuitenkin keskenään varsin erilaisia. Mantila on kyllä mielestämme oikealla tiellä kiinnittäessään huomiota mediaan, sillä televisio, paikallisradiot, lehdistö ja Internet ovat olennainen osa murreboomia — ovathan ne tuoneet murteita suuren yleisön tietoisuuteen ja olleet luomassa ja vahvistamassa murteisiin liittyviä

¹⁰ Monet seikat tässä tutkimuksessa viittaavat siihen, ettei Rovaniemellä ole tornionjokivartisille nuorille juurikaan prestiisiä.

stereotypioita. Tarkastelutavassa näemme kuitenkin ongelmia. Ensinnäkin voi pohtia, mikä on sellaisissa viihdeohjelmissä kuin esimerkiksi Kummelissa ja Fakta hommassa harjoitetun murteella leikkittelyn suhde urheilijan, poliitikon tai muun julkisuuden henkilön suhteellisen spontaaniin haastatteluun. Nähdäksemme viihdeohjelmiin tietoisesti rakennettu tyylitelty murteen käyttö (ks. esim. Coupland 2001; Haakana ja Visapää, tulossa) on pidettävä erillään spontaanista murteen puhumisesta (esimerkiksi haastattelut). Tällä emme tarkoita sitä, ettei niillä olisi vaikutusta toisiinsa. Vaikea vain on päättää, kumpi on muna ja kumpi kana: onko tietyistä piirteistä luopuminen seurausta siitä, että ne ovat saaneet mediasa stigman, vai ovatko median tuottajat herkistyneet »todelliselle» variaatiolle ja hyödyntäneet sitä?

Vaikka murteen tyylitelty käyttö pitäisi mielestämme pitää erillään niin sanotusta spontaanista murteen puhumisesta, tämän ilmiön esiin nostaminen on ehdottomasti yksi Mantilan artikkelin ansioista. Tyylitellyllä murteenkäytöllä tarkoitamme sitä, että omaan puheeseen voidaan poimia tilanteittain myös »vieraan» murteen piirteitä (Mantila 2004: 332; vrt. kielenylitys (engl. *crossing*), ks. Lehtonen 2004: 119–128; Rampton 1995). Juuri media on tähän tarkoitukseen kiinnostava foorumi. Eri murrepiirteiden ja murteellisten koodinvaihtojen analyysiin kannattaisi kuitenkin käyttää hienosyisempiä työkaluja sekä kiinnittää enemmän huomiota vuorovaikutuskontekstiin ja siihen, mitä murteella kulloinkin vuorovaikutuksessa tehdään.

Murteen tyyliteltyä käyttöä pohtiessaan Mantila osoittaa olevansa tietoinen siitä, että variaatio ei ole (pelkästään) tilannesidonnainen asia: idiolektit limittyvät ja joustavat tilanteittain. Tässä hän selvästi irrottautuu — positiivisella tavalla — perinteisestä sosiolingvistiikan paradigmas-

ta. Ongelmallisena pidämme kuitenkin seuraavaa ajatusta (s. 336): »Erilaisilla kielenpiirteillä voidaan tilanteittainkin rakentaa erilaisia identiteettejä.» Olemme yhtä mieltä kirjoittajan kanssa siitä, että esimerkiksi koodinvaihto kielimuodosta toiseen on merkityksellistä ja tulkintaa vaativaa vuorovaikutustoimintaa, mutta onko siinä kyse sittenkään erilaisten identiteettien rakentamisesta? Itse emme näe identiteettiä näin häilyvänä kategoriana, vaan katsomme, että kyse on pikemminkin asennonvaihdosta yhden ja saman identiteetin puitteissa (ks. Goffman 1981; Lappalainen 2004: 303–317). Identiteetin määrittely ei siis ole yksiselitteistä. Voidaan myös pohtia, missä rajoissa puhujat voivat erilaisia piirteitä identiteetin rakentamisessaan hyödyntää. Eri puhujilla on käytettävissään erilaiset kielelliset resurssit, jotka omalla tavallaan rajaavat valintoja (ks. esim. Lappalainen 2004: 35). Toisin sanoen kuka tahansa ei ota käyttöönsä mitä tahansa murrevariantteja.

MITEN TÄSTÄ ETEENPÄIN?

Edellä esittämämme esimerkit valaissevat sitä, miten kielellisiin piirteisiin liitetyt merkitykset ovat mekanismeiltaan monimutkaisia ja miten näitä merkityksiä voi olla samalla piirteellä (esimerkiksi käyttöyhteydestä riippuen) monia. Näin ollen ajatteleminen, että ainakin osa piirteistä sijoittuu — jo yhdenkin puhujan kielitietoisuudessa — potentiaalisesti useamman identiteettityypin leikkauspisteeseen, ei ainoastaan yhden identiteetin alueelle. Yksi osoitus tästä on koodinvaihto puhekielestä yleiskieleen, joka voi saada erilaisia merkityksiä sen mukaan, millaisessa vuorovaikutuskontekstissa se tapahtuu (ks. Lappalainen 2004). Normitetulla yleiskielellä on siis paljon muutakin käyttöä kuin toimia koulutetun ja korrektein identiteetin ilmen-

täjänä (vrt. Mantila 2004: 334–335).¹¹ Yksi tapa kehittää Mantilan mallia olisikin tutkia laajemman aineiston avulla sitä, mitä murteella kulloinkin vuorovaikutuksessa tehdään (vrt. Lappalainen 2004; Lehtonen 2004). Tähän osa Mantilan käyttämistä esimerkeistä antaa periaatteessa mahdollisuuden, mutta useimmissa kontekstia on kovin niukasti,¹² jotta voisi tarkastella, millaisesta vuorosta on kysymys ja miten muut vuorovaikutustilanteen osallistujat sitä tulkitsevat. Esimerkiksi keskusteluanalyysi tarjoaa tällaiseen analyysiin varsin käyttökelpoiset välineet.

Toinen keino ratkaista esiin nostamiemme ongelmia voisi olla piirteiden jakaminen erilaisiin assosiaatioympyröihin Mantilan tapaan, mutta puhtaalta pöydältä — kansanlingvistisen lähestymistavan metodeilla hankitun tutkimustiedon varassa. Toistaiseksi meillä on hyvin vähän tutkimustietoa siitä, miten eri alueiden suomenpuhujat hahmottavat murteita ja niiden piirteitä. Mielikäisen ja Palanderin artikkeli (2002), joka perustuu lukuisiin opinnäytteisiin, on kuitenkin tällä saralla innostava avaus. Yleispätevän mallin kehittämistä emme pidä kovin realistisena tavoitteena, mutta aluekohtaisia kuvauksia olisi varmasti mahdollista rakentaa ja saada karttuvan tutkimuksen myötä myös kokonaiskuvaa suomen puhekielen variaatioon liitetyistä assosiaatiosta.

Kritiikkimme ydin on kohdistunut siihen paradoksiin, että kaavamaisista sosiaa-

lisista kategorioista irrottautuessaan Mantila pohjaa identiteetin konstruoinnista lähtevän näkökulmansa kuitenkin edelleen paitsi kielenpiirteiden alueelliseen myös niiden sosiaaliseen levikkiin. Tämän ymmärrämme johtuvan siitä, että malli on syntynyt puhekielen piirteiden viisjaon pohjalta (Mantila 1997). Itse olemme puolestaan lähteneet pohtimaan kielen ja identiteetin suhdetta toisesta suunnasta. Esittämämme kritiikistä huolimatta pidämme Mantilan artikkelia Murre ja identiteetti merkittävänä puheenvuorona suomalaisen variaation tutkimuksen kentässä. Artikkelin suurin ansio mielestämme on, että se pakottaa tarkastelemaan puhekielen variaatiota laajasti eri muodoissaan ja pohtimaan kielenkäytön ja identiteetin konstruoinnin välistä suhdetta. Se yllyttää myös tutkimaan meneillään olevaa murrebuumia ja ylipäättään puhekielen variaatiota eri muodoissaan ja tarjoaa jännittäviä lähtöhypoteeseja tuleville tutkimuksille. ■

HANNA LAPPALAINEN
JOHANNA VAATTOVAARA
Sähköposti:
hanna.lappalainen@kotus.fi
johanna.vaattovaara@helsinki.fi

LÄHTEET

ALPIA, JOHANNA 2003: *Miun murre. Joensuuulaisten lukiolaisten kotimurteen-tuntemuksesta*. Pro gradu -työ. Joen-

¹¹ Itse asiassa mediassa tapahtunut puhekielistyminen viittaa mielestämme siihen, että yleiskielen käyttö tässä funktiossa on vähenemässä. Esimerkiksi monet poliitikot ja asiantuntijat käyttävät television keskusteluohjelmissa varsin runsaasti puhekielisyksiä (ks. Nuolijärvi ja Tiittula 2000: 225–248). Voikin pohtia, eikö koulutautuneisuutta ole enää tarvetta korostaa (ainakaan kielellisesti) vai käytetäänkö siihen muita kielellisiä keinoja kuin normitettua yleiskieltä.

¹² Esimerkiksi Pia Korisevaa koskevat kiinnostavat esimerkit ovat peräisin Piia Kempaisen pro gradusta (2002), jossa ei ole tarjolla yhtään enempää kontekstia.

- suun yliopiston suomen kielen ja kulttuuritieteiden laitos.
- BARTSCH, RENATE 1987: *Norms of language*. London: Longman.
- COUPLAND, NIKOLAS 2001: Language, situation, and the relational self: Theorizing dialect-style in sociolinguistics. – Penelope Eckert & John R. Rickford (toim.), *Style and sociolinguistic variation* s. 185–210. Cambridge: Cambridge University Press.
- DOWNES, WILLIAM 1984: *Language and society*. London: Fontana Paperbacks.
- GARRETT, PETER – COUPLAND, NIKOLAS – WILLIAMS, ANGIE 2003: *Investigating language attitudes: Social meanings of dialect, ethnicity and performance*. Cardiff: University of Wales Press.
- GOFFMAN, ERVIN 1981: *Forms of talk*. Oxford: Basil Blackwell.
- HAAKANA, MARKKU – VISAPÄÄ, LAURA tulossa: Tuttu tv:stä — Fakta homman äänet keskustelun keinona. – Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski (toim.), *Referointi ja moniäänisyys*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- HALONEN, MIA 2002: *Kertominen terapian välineenä. Tutkimus vuorovaikutuksesta myllyhoidon ryhmäterapiassa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- KARLSSON, FRED 1995: Normit, kielenkäyttö ja kieliopit. – Jan Rydman (toim.), *Tutkimuksen etulinjassa. Tieteen päivät 1995* s. 161–172. Helsinki: WSOY.
- KEMPPAINEN, PIIA 2002: *Tullee puhuttua taas iham mitä sattuu. Murrepiirteet neljässä televisio-ohjelmassa*. Pro gradu -tutkielma. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- LADEGAARD, HANS 2000: Language attitudes and sociolinguistic behaviour: Exploring attitude behaviour relations in language. – *Journal of sociolinguistics* 4/2: 214–233.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- LEHTONEN, HEINI 2004: *Maahanmuuttajataustaisten helsinkiläisnuorten puheen variaatio ja monikielisyys*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- LONG, DANIEL – PRESTON, DENNIS R.: 2002: *Handbook of perceptual dialectology II*. Amsterdam: John Benjamins.
- MANTILA, HARRI 1997: Johdanto. – Seija Makkonen & Harri Mantila (toim.), *Pohjoissuomalaisen puhekielen sociolinguistinen variaatio* s. 1–23. Suomen ja saamen kielen ja logopedian laitoksen julkaisuja 8. Oulu: Oulun yliopisto.
- 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 s. 322–346.
- MIELIKÄINEN, AILA 1982: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – *Virittäjä* 86 s. 277–294.
- MIELIKÄINEN, AILA – PALANDER, MARJATTA 2002: Suomalaisen murreasenteista. – *Sananjalka* 44 s. 86–109.
- MIELIKÄINEN, AILA – PAUNONEN, HEIKKI tulossa: Puhesuomen murroksen tutkimusraportti.
- NAHKOLA, KARI – SAANILAHTI, MARJA 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuraututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68. Turku: Turun yliopisto.
- NIEDZIELSKI, NANCY – PRESTON, DENNIS R. 2000: *Folk linguistics*. Trends in Linguistics. Studies and monographs 122. Berlin: Mouton de Gruyter.

▷

- NUOLIJÄRVI, PIRKKO – TIITTULA, LIISA 2000: *Televisiokeskustelun näyttämöllä. Televisiointituottelu suomalaisessa ja saksalaisessa keskustelukulttuurissa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NYMAN, MARTTI 2000: Näkymätön käsi ja kielitieteen epistemologia. – *Virittäjä* 104 s. 46–70.
- PALANDER, MARJATTA 2001: Kansan käsityksistä lingvistiikkaa. – *Virittäjä* 105 s. 147–151.
- PALANDER, MARJATTA – NUPPONEN, ANNE-MARIA tulossa: Karjalaisten »karjala».
- PAUNONEN, HEIKKI tulossa: Totta vai toiveajattelua: näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Riho Grünthal, Hanna Lappalainen, Toni Suutari & Johanna Vaattovaara (toim.), *Kieli* 16. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- PRESTON, DENNIS 1989: *Perceptual dialectology. Nonlinguists' views of areal linguistics*. Dordrecht: Foris.
- 1996: Whaddayaknow? The modes of folk linguistic awareness. – *Language awareness* 5 (1) s. 40–73.
- 1999: *Handbook of perceptual dialectology* I. Amsterdam: John Benjamins.
- 2002: Language with an attitude. – J. K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (toim.), *The handbook of language variation and change* s. 40–66. Oxford: Blackwell.
- RAMPTON, BEN 1995: *Crossing: Language and ethnicity among adolescents*. Real Language Series. London: Longman.
- VAATTOVAARA, JOHANNA 2004: On language attitudes and behaviour in the light of local identity: Controlling the self-reported dialect use. – Britt-Louise Gunnarsson, Lena Bergström, Gerd Eklund, Staffan Fridell, Lise H. Hansen, Angela Karstadt, Bengt Nordberg, Eva Sundgren ja Mats Thelander (toim.), *Language variation in Europe. Papers from ICLaVE 2* s. 418–431. Uppsala: Department of Scandinavian Languages, Uppsala University.
- tulossa: *Paikallismurre alueellisen identiteetin rakentumisessa*. Tekeillä oleva väitöskirjatyö. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.